

Чернігівський державний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка

Чернігівська обласна організація
Національної Спілки краєзнавців України

СЕЛО НАД ДЕСНОЮ – ШЕСТОВИЦЯ

Збірник статей і матеріалів

Ніжин

“Видавництво “Аспект-Поліграф”

2009

СЕЛО ШЕСТОВИЦЯ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст.

За твердженням упорядників чернігівського тому “Истории городов и сел УССР” Шестовиця (Шостовиця) відома з 1523 р.¹ Чернігівщина натоді належала Московському князівству, а власниками Шестовиці були бояри Грязні.

У 1609 р. розпочалася війна Речі Посполитої з Московським князівством. Чернігів був захоплений польсько-литовським військом взимку 1610 р., коли війська “регентара польського войска, в Пакуле селе с полским войском застаючи... И в той час з черниговского замку московское войско уступило и Чернигов од Горностаю спаленый был”².

Ймовірно, власники бояри Грязні виступили на боці польсько-литовського війська, адже у 1610 р. Сигізмунд III надав шляхтичам Борису та Василю Тимофійовичам Грязним грамоту на маєтності³. Брати спільно володіли Суличівкою в Городенській окрузі, селами Слабин, Шестовиця, Здвиж, Лукашівка, Скорінець, маєтностями на Менщині й Ніжинщині⁴. Як бачимо, землі “дітей боярських” (за висловом П. Пирого⁵) не завжди підлягали конфіскації. Щоправда, у червні 1616 р. королівська канцелярія видала київському підкоморію Самуелю Горностаю привілей на Чернігів із Слабинським та Шестовицьким городищами. Як зазначає П. Кулаковський, цей привілей, напевно, реалізований не був⁶.

Деулінське перемир'я 11 грудня 1618 р. закріпило Чернігово-Сіверщину за Річчю Посполитою. За новою адміністративною системою Шестовиця увійшла до Слабинського округу. До Слабинського округу також належали містечко Слабин, села Здвиж та Лукашівка на р. Лебеді, Скорінець біля озера Гребля та с. Серединка (Середниця)⁷.

Чи не головними власниками в окрузі були шляхтичі Грязні, зокрема, Борис Грязний, у 1638–1650 рр. – новгород-сіверський

ловчий, брав участь у Московському поході 1609–1611 рр. та війні з Прусією 1626–1628 рр.⁸ В. Кривошея та В. Орел наводять цікаву характеристику Б. Грязного: “старый изменник... Тимошку крепит в воровском имяни и к Москве ехать не велит и во многих людех говорит, будто он, Тимошка, царя Васильев сын Иванович”⁹.

1623 р. Сигізмунд III надав Чернігову Магдебурзьке право¹⁰. З грамоти Сигізмунда III 1624 р. Чернігову відомий кордон Чернігівського округу. Починаючи від с. Шестовиця він ішов до Мацківського логу, звідти по річках Козел та Веретець до с. Пльохів, через Пльохівський ліс до Лебединого болота, далі до р. Рудки та с. Жукотки, від яких до р. Білоус, з Білоусу до Москальської гаті, звідти до Хмельницького ручая, ним до с. Сибереж, по чернігівському шляху до с. Колодяжне (Колодязьки), далі по р. Ржавиця та уверх “у лог” по Стрижню та Скриниці, звідти до Любецького “острова”, р. Свинь (сучасна р. Замглай) по Стародубське озеро, і далі до Шестовиці¹¹.

Близькість села до Чернігова зумовила прагнення міської влади підпорядкувати собі Шестовицю. У 1628 р. чернігівським війт Ян Куновський здійснив невдалу спробу приєднати село до володіння магістрату. Того ж таки року Б. Грязний отримав підтверджувальний привілей на свої землі, у тому числі й Шестовицю¹².

Цікаво, що шляхтичі Грязні зберегли Шестовицю за собою навіть під час Національної революції середини XVII ст. У 1650 р. Б. Грязний звертався до Б. Хмельницького з проханням підтвердити права на свої маєтності, але відповідний універсал одержала у 1657 р. його дружина. Подружжя мало четверо дітей (сини Андрій, Лука, Аполлінарій та донька Марина). Онукою Марини Борисівни Грязної була Марія Михайлівна Яцинич, дружина чернігівського полкового хорунжого, власниця с. Суличівка¹³. Новим власником Шестовиці у 1689 р. став чернігівський полковник Яків Лизогуб, який отримав на неї грамоту гетьмана Івана Мазепи за участь у Кримському поході¹⁴.

- ¹ История городов и сел Украинской ССР. Черниговская область. – К., 1983. – С. 721.
- ² Яблоновський О. Чернігівщина / Переклад з польської, передмова і примітки І. Кондрацьєва // Сіверянський літопис. – 1997. – № 1–2. – С. 133.
- ³ Як правило, такі грамоти лише підтверджували давні пожалування.
- ⁴ Кривошея В.В., Орел В.М. Українська шляхта напередодні Визвольної війни середини XVII століття (Історико-географічні та історико-генеалогічні матеріали). – К., 2000. – С. 109.
- ⁵ Пиріг П. Землеволодіння на Чернігівщині за польської доби (1618–1648 рр.) // Сіверянський літопис. – 2003. № 5–6. – С. 103.
- ⁶ Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої. 1618–1648. – К., 2006. – С. 249.
- ⁷ Яблоновський О. Чернігівщина... – С. 134.
- ⁸ Кулаковський П. Земські урядники Чернігово-Сіверщини у 1621–1648 роках... – С. 126.
- ⁹ Кривошея В.В., Орел В.М. Українська шляхта напередодні Визвольної війни середини XVII століття... – С. 109.
- ¹⁰ Яблоновський О. Чернігівщина... – С. 133.
- ¹¹ Ханенко А. Исторический очерк межевых учреждений в Малороссии. – Чернигов, 1864. – С. 60–62.
- ¹² Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої... – С. 262, 264.
- ¹³ Кривошея В.В., Орел В.М. Українська шляхта напередодні Визвольної війни середини XVII століття... – С. 109.
- ¹⁴ Студьонова Л. Чернігівські князі, полковники, губернатори. – Чернігів, 1998. – С. 37.

Сергій Горобець

ПЕРША ПИСЬМОВА ЗГАДКА ПРО ШЕСТОВИЦЮ

Перша письмова згадка про Шестовицю пов'язана з так званим “Реєстром границь чернігівських”, надрукованим ще в далекому 1897 р.¹ М. Довнар-Запольський, який здійснив цю публікацію, вважав “Реєстр” фрагментом опису литовсько-московської границі, складеного близько 1523 р. При визначенні дати документу дослідник спирався на згадку про Мглин, як місто, що вже 23 роки належить великому князю московському. Хронологічним репером слугував 1500 р., коли почалася московсько-литовська війна. Зауважимо, що мали місце спроби за точку відліку рахувати дату закінчення війни (1503 р.), тобто “Реєстр” відносили до 1526 р.²,

однак у науковій літературі побутує дата, визначена М. Довнар-Запольським. Саме вона фігурує як в “Історії міст та сіл Української РСР”³, так і в інших виданнях⁴.

Наприкінці 1990-х рр. ґрунтовний аналіз “Реєстру” здійснила О. Русина. Вона звернула увагу на те, що “Реєстр границь чернігівських” становить “лише початкову частину значного за обсягом документу, який містить ще кілька аналогічних реєстрів – любецький, мглинський тощо”⁵, і запропонувала іншу назву – “Пам’ять”, котра “попри певну умовність, цілком відповідає лексиці даного джерела”⁶.

Опрацювавши оригінал “Пам’яті”, дослідниця з’ясувала серйозні вади в публікації М. Довнар-Запольського. Скоригований О. Русиною документ, повний текст якого вона навела у додатках до монографії, набув цілком завершеного і цілісного вигляду⁷.

Отже, що являє собою “Реєстр границь чернігівських”, який, власне, і відкриває текст “Пам’яті”? Як зазначено в тексті, його було укладено за наказом великого князя литовського і віленського воєводи “на пам’ять” господарському (тобто великокнязівському) дворянину Григорію Богдановичу. “Реєстр” перелічує чернігівські села, що межували з Гомелем, Стародубом, Новгородом-Сіверським і Путивлем, а також знаходилися на південному кордоні Чернігівщини. Проте більш точним було б називати цей перелік “Реєстром сіл чернігівських”, оскільки даний документ є не стільки переліком кордонів, скільки описом сіл, адміністративно підпорядкованих Чернігову. Цілком у дусі середньовіччя опис здійснено по річках – Остру, Десні, Снову, Свині, Білоусу⁸.

Укладання реєстру О. Русина відносить до першої половини 1527 р. і пов’язує з місією литовських представників Григорія Глібова й Богдана Шолухи, які були відрядженні до Стародуба не раніше квітня і не пізніше грудня 1527 р. для владнання прикордонних конфліктів з Московщиною і для яких, власне, й були упорядковані реєстри чернігівських, любецьких, мглинських, рославських, поповогорських кордонів і сіл. Склалися вони шляхом опитування